

ÅKE SJÖLIN:

Vietnamdramat i Skandinavien

I Svensk Tidskrifts första nummer i år skrev ambassadör Hichens-Bergström om Norge och Vietnamdramat och i nummer 3 i år skrev fil dr Thede Palm om hur Vietnam bedömdes också i Sverige. Ambassadör Åke Sjölin, som tjänstgjorde i Sydvietnam åren 1964–67, skriver i denna artikel om hur förhållandet mellan USA och Sverige blev allt sämre, detta inte minst beroende på den dåvarande svenska regeringens inställning.

I en artikel om "Norge och Vietnamdramat" i Svensk Tidskrift nr 1/1981 berättade ambassadör D Hichens-Bergström hur Norge med knapp nöd undgick att få sina diplomatiska förbindelser med USA "nedfrusna", när den norska regeringen Bratteli i mars 1971 beslöt erkänna den Demokratiska Republiken Vietnam (DRV, Nordvietnam). President Nixon hade nämligen då velat demonstrativt återkalla den amerikanske osloambassadören Crowe. Detta skulle ha förhindrats genom dennes snabba och energiska ingripande i Washington. Hichens-Bergström anknyter här till några välmotiverade reflexioner om det okloka i att återkalla eller vägra mottaga ambassadörer i konfliktsituationer, då de mer än någonsin behövs.

Eftersom Sverige hade liknande problem, ligger det nära till hands att göra en jämförelse med hur de svensk-amerikanska förbindelserna utvecklades under vietnamkonflikten. Vi hade ju faktiskt erkänt DRV redan den 11 januari 1969, alltså mer än två år före Norge. Detta sågs naturligtvis inte med blida ögon i Washington, i all synnerhet som Sverige blev det första västerländska land som tog detta steg och vi dessutom ungefär samtidigt etablerade en ambassad i Havanna. Eftersom vi inte i sammanhanget bröt förbindelserna med Republiken Vietnam (RV, Sydvietnam) blev vi också det första land, som bröt mot den av Genève-konferensen 1954 fastslagna principen om Vietnams enhet. Om någon diplomatisk aktion då övervägts från amerikansk sida, vet man

väl inte. Något mer dramatiskt hände i varje fall inte omedelbart.

I vårt fall var det ju inte heller främst någon enstaka åtgärd som kom att belasta förhållandet till USA. Det var i stället en konsekvent och av amerikanerna som ogrundad och orättvis uppfattad svensk kritik av deras politik. Här skall inte i detalj beröras om kritiken var motiverad, utan endast hur den kom att påverka våra diplomatiska förbindelser.

Det började på Sergels Torg

Det första tecknet på att dessa förbindelser kunde komma att bli lidande av den svenska inställningen hade kommit redan ett år före erkännandet av DRV. Uppenbart som en följd av statsrådet Palmes tal på Sergels Torg den 21 februari 1968 och hans deltagande i en vietnamdemonstration tillsammans med en nordvietnamesisk ambassadör hemkallades den amerikanske stockholmsambassadören Donald Heath "för konsultationer". Han avreste till Washington den 12 mars, och en talesman för det amerikanska utrikesdepartementet förklarade i sammanhanget, att "it may be a long long time before Heath or anyone else returns to Stockholm". Liksom i det norska fallet tycks man dock ha tänkt om i Washington och Heath kom tillbaka redan den 23 mars. Hans hälsa var emellertid vacklande och han lämnade definitivt sin post redan försommaren 1969, dvs några månader efter det vi erkänt DRV. Från amerikansk sida begagnades tillfället till att göra en tydligare

markering. Man dröjde närmare ett år med att utnämna en ny ambassadör.

Innebörden av de amerikanska åtgärderna observerades naturligtvis i Sverige. I en uppmärksammat artikel i Dagens Nyheter 18 april 1968 varnade förre washingtonambassadören Erik Boheman regeringen för att fortsätta med "en aggressivitet i sin utrikespolitik som är enastående för ett neutralt land". Han erinrade också om att han själv aldrig under perioder, då svensk politik utsatts för stark kritik i USA, hindrats från att försvara den svenska ståndpunkten. Den senare kommentaren avsåg uppenbarligen de trakasserier, som de amerikanska representanterna i Sverige utsattes för.

Hur dessa hade det kan illustreras av ett i pressen publicerat brev från en amerikansk diplomat i Stockholm, som skrev: "they have burned my lawn, poisoned my shrubs, broken my windows, splattered my car with eggs and tomatoes and sent death-threats to my home. And the only satisfaction we get is an official apology and money for damages".

Efter att vi erkänt DRV återkom Boheman med sina varningar i en artikel i Göteborgsposten 24 januari 1969. Han framhöll där, att de svenska åtgärderna stred mot internationell praxis och också, bla på grund av kombinationen med Kuba, av amerikanerna uppfattats som ytterligare ett ställningstagande mot dem i en synnerligen ömtålig situation. Han tillade, att reaktionen hos våra nordiska grannländer varit ogynnsam, och dessa hade inte ens fått förhandsmeddelande om våra planer.

Allt sämre förbindelser

Heaths efterträdare, ambassadören Jerome Holland, anlände alltså till Stockholm först den 9 april 1970. Han stannade obetydligt över två år och återvände den 30 augusti 1972.

Hur man i USA trodde att han behandlats i Sverige kan exemplifieras av en insändare i International Herald Tribune 24 september 1973: "The last US ambassador in Stockholm was unable to leave his home on either official or social trips due to the very belligerent and dangerous mobs that continuously harassed him. He was forced to send his family to the United States for safety before he left." Nu begränsade amerikanerna sig inte till att bara låta ambassadörsbefattningen återigen stå obesatt. Vid jultiden 1972 meddelade de, att inte heller andre man på ambassaden, ambassadrådet Guthrie, som efter Hollands avresa var chargé d'affaires, skulle återvända från ett besök i Washington. Ledningen av ambassaden anförtröddes en tjänsteman längre ned på rangskalan, ambassadrådet Olsen.

Vad värre var, ungefär samtidigt fick den svenska regeringen besked från Washington, att den nyutnämnde svenske ambassadören Yngve Möller tv inte var välkommen där. Detta skedde trots att man från amerikansk sida godkänt honom eller givit agrément, som det heter på diplomatiskt språk. Indignationen var stor i den svenska pressen. Ingen tycks i sammanhanget ha tänkt på att vi själva något tidigare gjort precis likadant.

Den historien, som blev känd genom en

artikel i Aftonbladet den 30 juni 1968, är följande: RV:s (Sydvietnams) regering hade beslutat att sidoackreditera sin ambassadör i Bonn, Nguyen Zui Ahn, i de skandinaviska länderna. Vederbörligt agrément lämnades också i de tre berörda huvudstäderna. Jag hade då sedan länge i utrikesministeriet i Saigon framhållit, att RV var utsatt för stark kritik i Sverige och att det vore klokt att förstärka representationen i Stockholm för att försöka få bättre förståelse för de sydvietnamesiska synpunkterna. När den nyutnämnde ambassadören sedan skulle bege sig till de nya tjänstgöringsorterna fick han emellertid av den svenska regeringen upprepade gånger besked, att han, trots att han fått agrément, inte skulle komma att mottagas i Stockholm. Han fick därför begränsa sin resa till Köpenhamn och Oslo, där han i vanlig ordning fick avlämna sina kreditivbrev. På en presskonferens i Oslo den 19 juni 1968 uttalade han sig också med stor bitterhet om det sätt på vilket han behandlats från svensk sida. "Detta", sade han, "är det allvarligaste ställningstagande som någon regering tagit mot mitt land". Det var alltså faktiskt vi som började denna speciella form av diplomatisk pajkastning.

Nu hade man i alla fall nått så långt i "diplomatisk kyla" som gärna var möjligt utan att direkt bryta förbindelserna. Denna i förhållandet mellan två västerländska demokratier unika, ja osannolika situation varade sedan nära ett och halvt år fram till mars 1974. Då utnämndes åter nya ambassadörer, Wilhelm Wachtmeister resp R

Strautz-Hupé. Alltsedan dess får väl våra diplomatiska förbindelser med USA betraktas som normala. Det har visserligen återigen gått ett helt år sedan den senaste amerikanske ambassadören, Rodney Kennedy-Minott, hösten 1980 lämnade Sverige, utan att han fått någon efterträdare. Försvarsministern Weinberger upplyste emellertid under sitt sverigebesök i mitten av oktober att en ny ambassadör kommer att utnämnas inom den allra närmaste framtiden. Franklin Forsberg har ju nu också nominerats till ambassadör i Sverige.

Varför man dröjt så länge med utnämningen vet man väl inte säkert. Kanske posten i Stockholm varit svårrekryterad. Tex ambassadören Temple-Black har flera gånger nämnts som en tänkbar kandidat. Hon var dock amerikansk delegat på miljövärdskonferensen i Stockholm 1972 och det sätt, på vilket man vid det tillfället behandlade amerikanerna från svensk sida, kan kanske ha gjort henne betänksam.

Danmark och USA

I motsats till de två andra skandinaviska länderna hade Danmark, såvitt jag vet, inga egentliga problem med sina förbindelser med USA under vietnamkriget. Ändå hade Danmark erkänt DRV samtidigt med Norge.

Man kan spekulera om anledningen, men man fäster sig vid två faktorer, som kan ha bidragit. En är att det fanns ganska gott om danskar som bodde eller hade bott i Vietnam. Svenskar med motsvarande

kunskaper om Vietnam fanns inte och förmodligen inte heller norrmän. Resultatet kan ha blivit, att det inte var möjligt att i Danmark bygga upp en opinion på grundval av starkt vinklade eller direkt osanna påståenden.

En annan faktor var att Danmark under den kritiska perioden vid mitten av 1960-talet i Vietnam representerades av en särskilt "tung" ambassadör. Denne, Ebbe Munck, hade varit en ledande motståndsmän under kriget, och jag tror, att han hade avböjt ett erbjudande att bli utrikesminister. Han hade varit länge i Sydostasien när krisen tillspetsades och hade mycket goda förbindelser. I Köpenhamn tycks man ha tagit stor hänsyn till vad han hade att berätta och den officiella bedömningen av händelserna i Vietnam blev i Danmark en helt annan än den i Sverige.

Norge och Vietnam

Av Hichens-Bergströms artikel kan man för övrigt kanske utläsa, att även i Norge en mera balanserad syn på vietnamproblemet är på väg, inledd av journalisten Frank Bjerkholts bok "Vietnam – det store bedraget". Hichens-Bergström beskriver den som en "demaskeringsprocess", "vars ingredienser av fakta och överdrifter flyter ihop". Boken, som anmälades i Svenska Dagbladet redan 30 maj 1980, har sedan utförligt refererats av Thede Palm i Svensk Tidskrift nr 3/1981. Jag kan dock lika litet som Palm dela Hichens-Bergströms bedömning, om han anser, att Bjerkholt själv gör sig skyldig till över-

drifter. Boken innehåller visserligen jämte mängder av obestridliga fakta åtskilliga uppgifter, som fortfarande inte kan säkert kontrolleras. Hit hör en stor del av de skräckhistorier, som berättats av flyktingar, om en fysisk utrotning av hela samhällsklasser, när kommunistregimer etablerades i Nordvietnam vid mitten av 1950-talet och i Kampuchea under senare hälften av 1970-talet. Vad jag tror är en underskattning av antalet dödsoffer i My Lai kan vara ett tryckfel.

När Bjerkholt återger osäkra uppgifter är det emellertid nästan alltid med utförliga källhänvisningar. De flesta uppgifterna förefaller vara hämtade ur tidningar, som är kända för objektivitet och noggrann källkritik som *Le Monde*, *The Times*, *Herald Tribune*, *Far Eastern Economic Review* etc. I dessa fall kan ju uppgifterna i boken inte vara säkrare än den uppgivna källan. Läsaren lämnas att dra sina egna slutsatser, men man kan inte gärna anmärka på framställningssättet.

Något liknande försök att revidera den gängse bilden av vietnamkonflikten har hittills inte gjorts i Sverige. Det har varit tal om att Bjerkholts bok skulle översättas till svenska. För närvarande förefaller det dock inte sannolikt, att den planen skulle förverkligas.

När man nu ser tillbaka på de ingalunda avslutade indokinesiska konflikterna

kan man inte annat än instämma i Palms slutsats, att propagandans innehåll, verkningar och genomslagskraft, då det gällde att i vårt land sprida falska bilder bland de äkta, är ett problem, som borde analyseras vidare. Varför var denna propaganda verkningsfullare i Sverige än i något annat land? Hur kunde man hos oss så avskärma sig från upplysningar, som inte stämde med den på propagandan uppbyggda bilden? Problemet är, som Palm skriver, väsentligt, eftersom vi när som helst kan råka in i en liknande situation beträffande något annat land i en annan del av världen.

Det gäller ju här inte bara våra egna intressen. Ambassadör Bohemans oro avsåg visserligen — helt naturligt från hans utsiktspunkt — i första hand dessa. Han ansåg, att den svenska regeringens handlande oavsett motiven stred mot internationell praxis, motverkade sitt syfte, avskar oss från informationskällor och hotade förstöra våra goda förbindelser med USA. Svenskar mera förtrogna med Sydostasien ansåg ju också att allt detta var viktiga argument. De var emellertid minst lika oroade av att vi i Sverige föreföll medverka till en utveckling, som kunde befaras leda till stora olyckor och lidanden för Indokinas folk. Massgravarna i Hué, tragedierna med båtflyktingarna från Vietnam och katastroferna i Kampuchea förefaller bekräfta dessa farhågor.